

30 let české krajiny - 30 let změn

12.2.2024 - Matěj Hrabal | Přírodovědecká fakulta UK

Krajinný pokryv (z angl. land cover) a využití krajiny (land use) jsou pojmy, kolem kterých se točí v podstatě celý tento výzkum. Jejich studium nám může pomoci odhalit dopady mnoha různých jevů i jejich širší souvislosti, a to jak environmentální, tak i společenské. Značný je však jejich význam i pro naši budoucnost - na základě výsledků se mohou formulovat politiky a přístupy k zemědělství, k ochraně životního prostředí atd. K hodnocení změn krajinného pokryvu byla použita metoda Land cover flows (agregované změny krajinného pokryvu) od Evropské agentury pro životní prostředí (EEA). Získání samotných dat pro podobný výzkum je dnes již výrazně jednodušší záležitostí než dříve. Data pro tuto studii poskytl program Evropské Unie Copernicus, který se primárně zaměřuje na životní prostředí a velkou většinu svých datových produktů poskytuje veřejnosti bezplatně.

90. léta 20. století byla pro Česko obdobím turbulentních změn - přechod od komunismu k demokracii, od centrálně plánované ekonomiky k ekonomice tržní, postupné zapojování se do evropských a globálních struktur... Dopad na hospodářství i zemědělství tak byl nevyhnutelný. Privatizace, přesuny ve vlastnictví půd, liberalizace cen, přizpůsobování se potřebám evropských i celosvětových trhů a zejména ukončení přísunu socialistických dotací způsobuje výrazný propad zemědělské výroby. Klesá rozloha zemědělsky využívaných ploch, a naopak se rozšiřují zastavěná území, hlavně obytné části měst, a to zejména v metropolitních oblastech (Praha a okolí, Brněnsko, Ostravsko) a v blízkosti hlavních dopravních tepen (např. dálnice D1, D5 či D10). Rovněž dochází k intenzivnímu zalesňování a k zatravňování, to je typické zejména pro pohraniční a periferní oblasti.

Z událostí počátku 21. století je pro české hospodářství bezpochyby tou nejvýznamnější vstup do Evropské Unie v roce 2004. Česko se tak naplno integruje do mezinárodních struktur a díky EU získává dotace, mimo jiné i na zemědělství. Nadále pokračuje jeho extenzifikace, byť s nižší intenzitou. Vládní politika z konce 90. let, jejímž cílem bylo přitáhnout zahraniční investory, má za následek rozvoj průmyslových zón. Periferie však investice přitahují méně, což způsobuje emigraci do větších měst a rozvoj periferních oblastí je výrazně pomalejší - dochází tak k prostorové polarizaci Česka.

V následujících letech intenzita rozšiřování průmyslových zón klesá, naopak se zintenzivňuje růst obytných částí měst. Již naplno se projevuje zemědělská politika EU, která je zaměřena primárně na produkci. Ač byl řešen i vliv na životní prostředí, jeho důležitost se ukazuje být až druhořadou. Dopady na českou krajinu jsou tak přinejlepším dvojaké. Velké lány polí, jež tu přetrvávají kvůli kolektivizaci ještě z éry komunismu, jsou náchylnější k erozi a jejich schopnost zadržovat vodu v krajině je výrazně nižší.

Srovnání velikost polí v Česku a v Rakousku

Poslední pozorované období, tedy roky 2012-2018, je v porovnání s ostatními nejstabilnější. Všechny změny krajinného pokryvu dosahují nejnižší intenzity, a to včetně extenzifikace zemědělství. V nejúrodnějších oblastech s příznivými podmínkami naopak dochází k nárůstu intenzifikace - přeměně doposud méně intenzivně využívaných ploch na ornou půdu. Za nejmarkantnější anomálii můžeme v tomto období označit kůrovcovou kalamitu, která v roce 2018 způsobila prudký nárůst kácení lesů - jde o jediné snížení jejich rozlohy za celý pozorovaný úsek, tedy od roku 1990.

Ve třech studovaných dekadách (1990-2018) byly změny krajinného pokryvu u nás ovlivněny zejména faktory ekonomickými (dotace, investice) a společenskými (změna životního stylu, prozápadní orientace). Je nezbytné si uvědomit, že každá změna, kterou provedeme, může mít dalekosáhlé důsledky, a to jak pozitivní, tak i negativní. Proto by naše zásahy do krajiny měly být promyšlené a podpořené konkrétními daty. V budoucnu můžeme očekávat pokračování v nastolených trendech, tedy pokles rozlohy zemědělské půdy, a naopak nárůst zastavěných ploch. V důsledku klimatických změn je třeba brát v potaz dopad našich aktivit na životní prostředí více než kdy dříve – například potřeba zadržovat vodu v krajině a bránit erozi, k tomu česká pole momentálně příliš uzpůsobena nejsou. Analýzy krajinného pokryvu by tak měly být významným podkladem pro územní plánování a regionální politiky, čímž by se u nás mohlo docílit vyšší stability ekosystémů a krajiny obecně.

<https://www.natur.cuni.cz/geografie/geoinformatika-kartografie/aktuality/30-let-ceske-krajiny-30-let-zmen>